

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
Türk Halk Edebiyatı	11
Söyleyeni Belli Olmayan Türk Halk Şiiri (Anonim Halk Edebiyatı)	13
Türkü	13
Türkülerin Doğuş ve Yayılışları	13
Konularına Göre Türküler	14
Ezgilerine Göre Türküler	15
Türkülerin Çeşitleri ve Teknik Özellikleri	16
Tekerleme	25
Mânî	29
Örnek Mâniler	32
Deyiş	34
Ninni	36
Örnek Ninniler	38
Ağıt	40
Söyleyeni Belli Olan Halk Şiiri (Âşık Tarzı Türk Halk Şiiri)	46
Âşık Edebiyatı Geleneği	48
Tasavvufî Halk Şiiri (Tekke Edebiyatı)	54
Vezin	55
Kafiye	58
Nazım Şekilleri	59
12. Yüzyıl Ahmed Yesevî ■ Hakîm Süleyman Ata	69

13. Yüzyıl

Hacı Bektaş Velî ■ Yunus Emre ■ Âşık Paşa ■ Ahmed Fakîh. . . 71

14. Yüzyıl

Said Emre ■ Eflâkî Dede 79

15. Yüzyıl

Ebu Hamid (Hamid-i Velî) ■ Hacı Bayram Velî ■ Emir Sultan ■ Kaygusuz Abdal ■ Akşemseddin ■ Eşrefoğlu Rûmî ■ Kemal Ümmî ■ Balım Sultan 81

16. Yüzyıl

Sünbül Sinan ■ İbrahim Gülşenî ■ Ahmed Sârbân ■ Ümmî Sinan ■ Üftâde ■ Armudlu ■ Gedâ Muslî ■ Karacaoğlu ■ Hayâlî ■ Köroğlu ■ Kul Çulha ■ Kul Mehmed ■ Öksüz Dede ■ Pir Sultan Abdal 91

17. Yüzyıl

Aziz Mahmud Hüdâî ■ Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ■ Sinan Ümmî ■ Kul Himmet ■ Niyâzî-i Mısırî ■ Derviş Himmet ■ Kul Budala ■ Âşık Halil ■ Âşık Ömer ■ Benli Ali ■ Ercişli Emrah ■ Gâzi Âşık Hasan ■ Gevherî ■ Kâtibî ■ Kayıkçı Kul Mustafa ■ Koroğlu ■ Kuloğlu ■ Öksüz Âşık ■ Yazıcı. 108

18. Yüzyıl

Sezâyî-i Gülşeni ■ Bursalı İsmail Hakkı ■ İbrahim Hakkı ■ Abdî ■ Âşık Ahmed ■ Âşık Ali ■ Âşık Bağdâdî ■ Âşık Halil ■ Âşık Kâmil ■ Âşık Nûrî ■ Âşık Sâdık ■ Âşık Said ■ Kâtibî ■ Levnî ■ Mahtûmî ■ Neşâtî ■ Rızâ ■ Süleymân ■ Tâlibî. 134

19. Yüzyıl

Saî ■ Edîb Harâbî ■ Âşık Şem'î ■ Âşık Şenlik ■ Âşık Tâhirî ■ Bayburtlu Celâlî ■ Bayburtlu Zihnî ■ Ceyhûnî ■ Dadaloğlu ■ Deli Boran ■ Derdli ■ Erzurumlu Emrah ■ Gedâî ■ Kâmilî ■ Kusûrî ■ Meslekî ■ Minhâcî ■ Muhibbî ■ Ruhsâtî ■ Serdârî ■ Seyrânî. 159

20. Yüzyıl

Ali İzzet Özkan ■ Âşık Ferahi ■ Âşık Mehmet Yakıcı ■ Âşık Veysel ■
Bayburtlu Hicrânî ■ Davut Sularî ■ Habib Karaaslan ■ İlhamî ■
Posoflu Zülâlî ■ Recep Hıfzî ■ Sefil Selimî ■ Reyhânî ■
Murat Çobanoğlu ■ Âşık Mahzuni Şerif ■ Talibi Coşkun . . . 183

Uygulamalar 203

Sözlük 213

Kaynakça 218

SUNUŞ

Her milletin özünü oluşturan gelenekleri bulunur. Bu gelenekler arasında önemli bir yere sahip olan, bir milletin kültürünü, yaşamını, hayata ve diğer birçok şeye bakışını temsil eden; o milletin sanatçıları tarafından oluşturulup dilden dile aktarılan halk edebiyatı geleneğidir.

Türk halk edebiyatı, milletimizin yüzyıllar boyunca yaşadığı sevinçleri, acıları, umutları ve hayata bakışını yalın ve samimi bir anlatımla günümüze taşıyan köklü bir edebiyat geleneğidir. Sözlü kültür ortamında doğan halk şiiri, halkın diliyle halkın dünyasını anlatması bakımından Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından biridir.

Bu kitap, lise düzeyindeki öğrencilerin Türk halk edebiyatını tanımaları, halk şiirinin temel özelliklerini kavramaları, ozan-baksı geleneğini devam ettiren âşıklar ile tanışmaları ve bu edebî geleneğe karşı ilgi geliştirmeleri amacıyla hazırlanmıştır. Kitapta yer alan halk şiiri örnekleri, Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programındaki kazanımlar doğrultusunda, öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak seçilmiştir.

Âşıkların şiirleri özenle seçilmiş, Türk halk edebiyatının temel nazım biçimlerinin açıklamaları ve örnekleri verilmiş, halk şiirinin dil, söyleyiş ve tema özelliklerinin kavratılması amaçlanmıştır. Karacaoğlu, Dadaloğlu ve Âşık Veysel gibi halk edebiyatımızın önemli temsilcilerinin eserleriyle öğrencilerin hem estetik duyarlılık kazanmaları hem de millî ve kültürel değerlerle bağ kurmaları hedeflenmiştir.

Kitapta yer alan şiirlerde sevgi, doğa, yiğitlik, ayrılık ve gurbet gibi halk şiirinin temel temaları ön plana çıkarılmıştır. Böylece öğrencilerin yalnızca edebî metinlerle değil, aynı zamanda milletimizin ortak duygu ve düşünce dünyasıyla da buluşmaları amaçlanmıştır.

Bu eser; öğretmenler için derslerde yararlanılabilecek nitelikli bir kaynak, öğrenciler için ise Türk halk edebiyatını tanımaya yönelik yol gösterici bir başvuru kitabı niteliği taşımaktadır. Öğrencilerin halk şiiri aracılığıyla dilimizin zenginliğini fark etmeleri, sözlü kültür geleneğimizin önemini kavramaları ve millî kimlik bilinci kazanmaları bu çalışmanın temel hedefleri arasındadır.

Kitabın, Türk halk edebiyatını tanıma sürecinde öğrencilere rehberlik etmesi ve onlarda edebiyatımıza karşı kalıcı bir ilgi uyandırması dileğiyle...

Cemile Nur Mermi

ÖRNEK TEKERLEMELER:

Tören Tekerlemesi:

Yağ yağ yağmur
Tarlada çamur
Teknede hamur
Ver Allahım ver
Sellice yağmur

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Deve tellâl iken
Sinek berber iken
Ben annemin babamın beşiğini
Tıngır mıngır salları iken
O yalan bu yalan
Fili yuttu bir yılan
Bu da mı yalan.

Sayısmaca (Oyun Tekerlemesi):

Portakalı soydum
Baş ucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum

Tabakta pekmez
Yala yala bitmez
Ayşecik cik cik cik
Fatmacık cık cık cık
Sen bu oyundan çık

El el epenek
Elden düşen kepenek
Kepeneğin yarısı
Keloğlan'ın karısı

Ali baksa dum dum
Sakalına kondum
Beş para buldum

Çarşıya gittim
Eve geldim hanım yok
Bebek ağlar beşik yok
Çorba taşar kaşık yok
Ali baba öldü tabut yok

Ooo iğne miğne
Ucu düğme
Filifilince
Kuş dilince

Horoz öttü
Tavuk tepiti
Bülbül kızı
Selamına dua etti

Alçık balçık
Sana dedim sen çık

Hakkı Hakkı'dan hakkını istedi
Hakkı Hakkı'nın hakkını vermeyince
Hakkı Hakkı'nın hakkından geldi

Kuzu kuzu mee
Bin tepeme
Haydi gidelim
Hacı dedeme
Hacı dedem hasta
Mendili bohça
Kendisi hoca

MÂNİ

Başta aşk olmak üzere hemen her konuda yazılabilen bir halk edebiyatı nazım türüdür. Çoğunlukla 7 heceli dört dizelik bir bendden meydana gelir. Ama dizeleri 4-5-8-10-14 heceli kalıplarla söylenmiş mâniler de vardır. Birinci, ikinci, dördüncü dizeler birbirleriyle kafiyeli, üçüncü dize serbesttir. Yani kafiye dizilişi aaxa'dır. Aaxa düzeninde mâniler de var. Dört dizelik mânilerin birinci, ikinci mısraları daha çok mâniyi dinleyeni veya okuyanı asıl konuya hazırlamak ve kafiyei teşkil etmek için söylenir ve “doldurma mısralar” olarak adlandırılır. Asıl maksat üçüncü, özellikle dördüncü mısralarda dile getirilir.

Mânilerin doğup şekillenmesinde, içyapılarının oluşmasında doğal, sosyal ve ekonomik çevrenin büyük rolü vardır. Bazı toplumsal olaylara da yer verilmekle beraber, mânilerde en çok işlenen tema aşk ve sevgidir. Mânilerin söyleniş sebepleri de çok çeşitlidir. Niyet mânileri, atışma mânileri, bekçi ve davulcu mânileri, satıcı mânileri, semâî kahvelerinde söylenen cinaslı mâniler, mektup mâniler, düğün mânileri, âşık-hikâyecilerin söylediği mâniler bu sebeplerin başlıcalarıdır.

MÂNİ TÜRLERİ

Düz/Tam mâni: Genelde 7 heceli dört mısradan oluşan, aaxa şeklinde kafiyelenmiş mânilerdir. Bu tür mânilerde genelde cinas olmaz.

Beyaz giyme toz olur
Sarı giyme söz olur

Gel yeşiller giyelim
Muradımız tez olur

Kesik mânî: Birinci dizesi 7 heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük grubu olan mânilerdir. Bu kesik dize sadece kafiye hazırlar. Eğer meydan ve kahvehanelerde söylenen ve ilk dizeleri “aman aman” ünlemi ile doldurulan mânilerse bunlara İstanbul mânileri denir.

Karaca
Aldım aşkın tüfeğin
Vurdum birkaç karaca
Dünyada bir yâr sevdim
Kaşı gözü karaca

Ayağı
Kuşlardan bir kuş gördüm
Var başında ayağı
Üstad mânici isen
Aç mâniden ayağı

Cinaslı mânî: Kesik mânilerde eğer kafiye cinaslı ise bunlara cinaslı mânî denir.

Bağ bana
Bahçe sana bahçe bana
Değme zincir kâr etmez
Zülfün teli bağ bana

Yedekli/Artık mânî: Düz mâninin sonuna aynı kafiye iki dize daha eklenerek söylenen mânilerdir. Cinaslı kafiye kullanılmaz, birinci dizeleri anlamlıdır. Aaxaax kafiye düzeniyle oluşturulur.